

Функціональна семантика прикметників «матеріальна цінність» у дискурсі Джеффри Чосера

Співвідношення мови й цінностей багатогранне. Мова як метасеміотична система, що описує будь-які артефакти та природний світ, включає у свої смислові структури ціннісні моделі, фіксуючи їх у лексемах. У статті змодельовано лексико-семантичне поле прикметників на позначення матеріальної цінності у структурі дискурсу Джеффри Чосера. Проведено аналіз функціональної семантики зазначених прикметників. Визначено місце категорії «матеріальна цінність» та вирішено загальні тенденції репрезентації ціннісних феноменів у середньоанглійській мовній картині світу.

Ключові слова: дискурс, ЛСГ, ЛСП, категорія «матеріальна цінність», мовна картина світу, прикметник, середньоанглійська мова, функціональна семантика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Цінності традиційно є предметом дослідження у філософії, зокрема в аксіології. Існує також тенденція розглядати цінність у межах культурології, педагогіки, соціології, політології (В. А. Сластьонін, 1993; Л. Л. Рибцова, 1997; Т. В. Пермякова, 1999; О. Ю. Яценко, 2000; Н. І. Коростелева, 2004). Наприкінці минулого століття лінгвісти (Ю. С. Степанов, 1975; О. М. Вольф, 1985; А. Вежбицька, 1988; Н. Д. Арутюнова, 1988; В. Г. Гак, 1993; Н. К. Рябцева, 1993; Ю. Д. Апресян, 1995; О. В. Падучева, 2004) висунули тезу про те, що цінність об'єктивується у мові за допомогою одиниць різних рівнів. Основою мовної репрезентації цінності слугують положення лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

Цінності (Г. Ріккерт, 1914; В. Віндельбанд, 1995) – це те, за допомогою чого конструюється світ наукового пізнання й культури. М. Вебер зазначає, що цінності як історичні явища визначають епоху [4, с. 46]. Зі зміною епохи цінності також змінюються: одні втрачають свою силу, інші – набувають її. Усі вони впливають не лише на пізнання й оцінку явищ, а також на норми взаємин між людьми у суспільстві.

Кожному періоду історичного та культурного розвитку притаманна власна картина світу, включаючи релігію, філософію, науку, мистецтво, ідеологію, право та економіку. Картина світу утворюється на основі певного способу життя, стає його частиною і починає впливати на нього.

Мета нашого дослідження – змодельовати лексико-семантичне поле середньоанглійських прикметників на позначення «матеріальної цінності» та вирішити їхню функціональну семантику в дискурсі Джеффри Чосера, представленому його твором «Кентерберійські оповідання». Це дасть можливість дослідити способи об'єктивізації концепту «матеріальна цінність» як важливої складової частини середньоанглійської картини світу.

Прикметники матеріальної цінності в дискурсі Джеффри Чосера виступають **об'єктом** дослідження, а **предмет** становлять їхні лексико-семантичні та функціонально-семантичні відношення у структурі дискурсу.

У суспільстві існує певна ієрархія цінностей – серед усіх цінностей виокремлюють провідні та залежні від них. Сама ієрархія цінностей мінлива й залежить від історичної епохи або типу культури, що також стосується і засобів її вираження. У цьому полягає **актуальність** нашої роботи, оскільки вивчення засобів вербалізації категорії «матеріальна цінність» дає можливість простежити еволюцію ієрархії цінностей в англійському суспільстві та семантичну динаміку прикметників на позначення «матеріальної цінності».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поява цінностей певним чином пов'язана з людиною, бо цінності не належать зовнішньому світу. У протилежному випадку вони перестали б бути цінностями і склали б частину об'єктивного світу [1, с. 97].

Як зазначає В. А. Василенко, суб'єктом ціннісних відносин виступає та сторона, стосовно буття якої визначається цінність іншої [2, с. 42]. Об'єкт ціннісних відносин – це те, з чим суб'єкт взаємодіє і що має для нього цінність. Носієм цінності може виступати будь-яке явище, що взаємодіє із суб'єктом.

Відповідно, цінність речі визначається і її властивостями, і її відношенням до потреб та інтересів людини. Речі, явища стають цінностями, оскільки вони належать до сфери людського існування й діяльності. За традиційною класифікацією цінності поділяють на матеріальні (цінності, які існують у

формі речей – одяг, продукти харчування, техніка, храми, картини) і духовні (моральні, релігійні, художні, політичні та ін.) [5, с. 48–49]. Всупереч поширеній думці окремих філософів (М. С. Каган, Л. М. Столович, С. Ф. Анісімова) про те, що матеріальні цінності не слід виділяти у типології цінностей, ми вважаємо, що матеріальну цінність становлять умови проживання індивіда, побутова сторона його життєдіяльності тощо. Речі й предмети домашнього вжитку, побуту теж становлять вагомому частку матеріальних цінностей, оскільки в них закладено виробничий досвід усіх поколінь.

Для вивчення категорії «матеріальна цінність» потрібно дослідити її відображення в мові – лексико-семантичне поле «матеріальна цінність». Відомо, що лексичне значення є важливим інструментом закріплення в мові результатів пізнавальної діяльності людини, оскільки в ньому відбувається фіксація когнітивних процесів та накопичення інформації про певний предмет чи явище [6, с. 92]. Лексична система найбільш повно та адекватно відображається у лексико-семантичному полі – класі (групі) слів, які, незважаючи на суттєві структурні відмінності, мають в основі певну семантичну категорію чи категоріальну ситуацію [3, с. 126].

Попередньо було змодельовано ЛСП прикметників матеріальної цінності у середньоанглійській мові на основі лексикографічних даних (І. В. Нікіточкіна, 2013). Загалом було відібрано 146 ад'єктивних лексем і систематизовано їх у ЛСП. Унаслідок процесу відмежування при диференціації понять ЛСП та ЛСГ значну кількість середньоанглійських прикметників на позначення матеріальної цінності виділено в чотири лексико-семантичні групи, які характеризуються видовою лексико-семантичною спільністю. На основі ідеографічного словника ідентифікаторами лексико-семантичних груп вибрані такі прикметники: *costli*, *loue*, *riche* та *povre*.

На цьому етапі постає потреба верифікувати отримані дані на текстоцентричному рівні, для чого були відібрані твори Джеффри Чосера із циклу «The Canterbury Tales»: Prologue, The Knight's Tale, The Lawyer's Tale, The Tale of Melibeus, The Tale of The Wife of Bath, The Merchant's Tale, The Parson's Tale, The Sailor's Tale, The Clerk's Tale (загальний обсяг – 11 844 рядки) [9]. Під час лексоцентричного дослідження вихідним є слово як номінативна одиниця і як елемент лексико-семантичної системи мови. Проте текстоцентричне вивчення змісту забезпечує аналіз у зворотному порядку: від мовленнєвих одиниць, від тексту до розгляду категоріальної та індивідуальної семантики слова настільки, наскільки вона впливає на зміст окремого висловлювання чи тексту загалом [8, с. 9].

У ході текстоцентричного аналізу, як вказує Е. М. Меднікова, найважливіша роль належить зіставленню загальноприйнятого значення та контекстуально зумовленого, яке не зафіксоване в тлумачних словниках; таким чином виявляють специфіку значення слова в тексті, зміну стильової належності слова, місце та функцію у лексоцентричній парадигматиці та епідигматиці [7, с. 8].

Звертання до діхронії продиктоване потребою виявити наявність або відсутність у дослідницькій сфері динамічних процесів, що могло б посприяти глибшому розумінню особливостей об'єктивації категорії «матеріальна цінність» в англійській картині світу. У результаті дослідження було виявлено 167 випадків вживання 17 прикметників матеріальної цінності. Слід зазначити, що в дискурсі Джеффри Чосера представлені всі чотири лексико-семантичні групи, виділені в межах поля у процесі інвентаризації. Найчисленнішою є ЛСГ прикметників типу «*costly*». Розглянемо склад ЛСП прикметників на позначення матеріальних цінностей у досліджуваному дискурсі докладніше.

ЛСГ прикметників типу «*costly*» є найбільшою за обсягом групою, оскільки вона представлена дев'ятьма елементами: *deere*, *lief*, *worth*, *precious*, *large*, *delicat*, *profitable*, *small*, *costlewe*. У ході аналізу зафіксовано 105 випадків уживання цих прикметників.

ЛСГ прикметників типу «*loue*» налічує чотири елементи, які вжито 13 разів. До складу цієї групи входять такі прикметники: *logh*, *coveitous*, *avaricious*, *unworthi*.

ЛСГ прикметників типу «*povre*» представлена трьома прикметниками, а саме: *needy*, *scars*, *povre*. У дискурсі зареєстровано 42 випадки вживання елементів цієї групи.

ЛСГ прикметників типу «*riche*» представлена двома прикметниками, які вжито сім разів. До складу цієї групи входять такі прикметники: *rich* та *plentevous*.

Прикметники *povre*, *worth*, *precious* частотою вживання підтвердили свою належність до ядра ЛСП. До актуального ядра відносимо також лексеми *riche*, *avaricious*, *lief*, *costlewe*, які використовуються в дискурсі неодноразово. Решта прикметників становлять периферію поля, оскільки вдалося виявити тільки по одному мікроконтексту їх уживання.

Особливу увагу привертає прикметник *deere*, який найбільш уживаний серед прикметників матеріальної цінності в дискурсі Джеффри Чосера. Проте якщо в давньоанглійській мові цей прикметник використовувався здебільшого для позначення предметів неживої природи, то в середньоанглійській мові із 57 виокремлених мікроконтекстів уживання лише в семи випадках *deere* стоується предметів, а в решті мікроконтекстів описує людину, а отже належить радше до духовної цінності.

Cf. *Næs ðá on hlytme hwá þæt hord strude syððan orwearde aénigne daél secgas geségon on sele wunian laéne licgan lýt aénig mearn þæt hí ofostlice út geferedon dýre máðmas* (*Beowulf*, line 3131: *It was not in a casting of lots, who would plunder that hoard, when unprotected any part the men saw remaining in the hall, lying frail; little did anyone mourn that they quickly carried out precious treasures*); «*Meaht ðú, mín wine, méce gecnáwan þone þín fæder tó gefeohte bæer under heregríman hindeman síde, dýre íren, þaér hýne Dene slógon...*» (*Beowulf*, line 2050: «*Can you, my friend, recognise that maiche, which your father bore into the fight, under his army-mask on the last campaign, precious iron, there the Danes slew him...*») – *I yow foryeve al hoolly this trespaas, At requeste of the queene that kneleth heere, And eek of Emelye, my suster deere.* (*G. Chaucer The Knight's Tale*, line 964: *I will forgive your trespass, and forget, At instance of my sweet queen, kneeling here, Aye, and of Emily, my sister dear.*); *The peple cam unto the hous withoute, And wondred hem in how honeste manere And tentifly she kepte hir fader deere.* (*G. Chaucer The Clerk's Tale*, line 280: *The people crowded through the house without And wondered by what honest method there So carefully she'd kept her father dear.*) Отже, можна стверджувати про зміщення прикметника *deere* з ядерної зони ЛСП прикметників «матеріальна цінність» на периферію.

Для дослідження функціональної семантики прикметників матеріальної цінності в дискурсі Джеффри Чосера потрібно розглянути їх лексико-граматичну та лексико-семантичну комбінаторику. Основною функцією прикметників на позначення матеріальної цінності є атрибутивна (69 % мікроконтекстів): e.g. *Yet of the wise man take this sentence, Alle dayes of povre men been wikke; Be war therfore, er thou come to that prikke.* (*G. Chaucer The Lawyer's Prologue*, line 20: *Still of the wise man take this full sentence: The days of the poor men are all sin. Beware, therefore, that thou come not therein!*); *For right as men blamen an avaricious man by cause of his scarsetee and Chyncherie, in the same wise is he to Blame that spendeth over-largely.* (*G. Chaucer The Tale of Melibeus*, line 1600: *For just as men blame an avaricious man on account of his miserliness and stinginess, in the same way is he to blame who spends too freely.*); ... *and also in many a Vicious knave that is sustened by cause of hem, And in to curious harneys, as in sadeles, in Crouperes, peytrels, and bridles coverd Precious clothyng, and riche barres and plates Of gold and of silver.* (*G. Chaucer The Parson's Tale*, line 433: *And many a base rogue is kept because of them; there's also overly sumptuous harness such as saddlebags, cruppers, poitrels, and bridles covered with precious cloth and rich bars and plates of gold and silver.*)

Предикативну функцію досліджуваних прикметників можемо спостерігати тільки в 31 % проаналізованих мікроконтекстів. Здебільшого у функції предикатива виступають лексеми: *worth*, *precious*, *deere* та *lief*. E.g. *That oon of you, al be hym looth or lief, He moot go pipen in an yvy-leef.* (*G. Chaucer The Knight's Tale*, line 981: *One of you, then, and be he loath or lief, Must pipe his sorrows in an ivy leaf.*); *And deyntees mo than I kan yow devyse: But al to deere they boghte it er they ryse!* (*G. Chaucer The Lawyer's Tale*, line 289: *With dainties more than I can e'en surmise; But all too dear they've bought it, ere they rise*); *he Seith also, – ther may no thyng be likned to the Trewe freend: for certes gold ne silver ben nat So muche worth as the goode wyl of a Trewe freend.* (*G. Chaucer The Tale of Melibeus*, line 1160: *He says also, «Nothing may be likened to the true friend; for surely neither gold nor silver are not worth as much as the good will of a true friend».*); *The clerk, whan he is oold and may noght do Of Venus werkes worth his olde sho...* (*G. Chaucer The Wife of Bath's Prologue*, line 698: *A clerk, when he is old and can naught do Of Venus' labours worth his worn-out shoe...*); *As to the first synne, that is in superfluitee of clothyng, which that maketh it so deere, To harm of the peple...* (*G. Chaucer The Parson's Tale*, line 416: *As for the first sin, that of excessive clothing, it is expensive to the detriment of the people...*); *But thilke text heeld he nat worth an oystre! And I seyde his opinioun was good.* (*G. Chaucer The Canterbury Tales, Prologue*, line 182: *But this same text he held not worth an oyster; And I said his opinion was right good.*).

Аналіз лексико-семантичної сполучуваності прикметників матеріальної цінності дає можливість стверджувати, що вони належать переважно до чотирьох груп іменників:

1) на позначення людей, e.g. *Juvenal seith of povertie myrily, «The povre man, whan he goth by the weye, Bifore the theves he may synge and pleye».* (G. Chaucer *The Tale of The Wife of Bath*, line 337: *Juvenal gaily says of poverty: «The poor man, when he walks along the way, Before the robbers he may sing and play».*); *Levere ich hadde to dyen on a knyf, Than thee offende, trewe deere wyf!* (G. Chaucer *The Merchant's Tale*, line 920: *Far rather would I die upon a knife Than do offence to you, my true, dear wife!*);

2) на позначення живих істот, e.g. *Also the synne Of aornement or of apparaille is in thynges that Apertenen to ridyng, as in to manye delicat Horses that been hoolden for dliit, that been so Faire, fatte, and costlewe...* (G. Chaucer *The Parson's Tale*, line 432: *The sin of adornment or ornamentation may also be found in riding, as in too many elegant horses, fair, fat, and costly, being kept for pleasure*);

3) на позначення предметів неживої природи, e.g. *But ay they wondren what she myghte bee That in so povre array was for to see...* (G. Chaucer *The Clerk's Tale*, line 972: *But all they wondered much who she might be That in so poor array, as they could see*); *Greet prees at market maketh deere ware, And to greet cheep is holde at litel prys;* (G. Chaucer *The Wife of Bath's Prologue*, line 512: *Sparingly offer we our goods, when fair; Great crowds at market for dearer ware, And what's too common brings but little price...*); *Seith salomon, – in keypyng of thy freend and Of thy goode name; for it shal lenger abide With thee than any tresour, be it never So precious.* (G. Chaucer *The Tale of Melibeus*, line 1640: *... says Solomon, 'in keeping of your friend and of your good name; for it shall remain with you longer than any treasure, matter how precious*);

4) на позначення абстрактних понять, e.g. *And in encrees of Cristes lawe deere, They been acorded, so as ye shal heere,* (G. Chaucer *The Lawyer's Tale*, line 104: *And to augmenting Christian faith so dear, They were agreed, at last, as you shall hear.*); *...for it is a Greet shame to a man to have a povere herte And a riche purs.* (G. Chaucer *The Tale of Melibeus*, line 1604: *... for it is a great shame to a man to have a poor heart and a rich purse.*); *That I yow took in povre estaat ful lowe For any wele ye moot youreselven knowe.* (G. Chaucer *The Clerr's Tale*, line 421: *That I raised you from poor estate and low For any good you might then have or know*).

Отже, у середньоанглійській мові прикметники матеріальної цінності описували предмети або речі, які характеризуються певною вартістю чи її відсутністю, а також осіб, що володіють значними матеріальними благами або не володіють жодними. Можемо також стверджувати про певну динаміку досліджуваних прикметників та зміщення окремих із них на периферію ЛСП і позначення не матеріальних, а духовних цінностей.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що ЛСП прикметників на позначення матеріальної цінності реалізоване у дискурсі Джеффри Чосера чотирма лексико-семантичними групами. Загалом склад поля у творах представлений 17 ад'єктивними лексемами. Насиченість авторського дискурсу прикметниками матеріальної цінності складає 167 випадків вживання. Отримані результати дають можливість стверджувати, що категорія матеріальної цінності була глибоко закріплена в середньоанглійській мовній картині світу. Проте середньовічні релігійні цінності відчутно впливали на усі сфери життя й економічно-матеріальні відносини зокрема.

Перспективи подальшого дослідження. У досліджуваній галузі відкриваються значні перспективи, які полягають у вивченні реалізації ЛСП матеріальної цінності в інших творах середньоанглійського періоду. Це приведе до визначення статусу концепту «матеріальна цінність» у картині світу середньовічних англійців, а згодом дасть можливість здійснити порівняльний аналіз процесу вербалізації зазначеного концепту від VII до XXI ст.

Джерела та література

1. Благодарна О. М. Номінативні засоби вербалізації концепту РОБОТА та їх частиномовна класифікація (на матеріалі англійської мови) / О. М. Благодарна // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Серія : «Філологія», 2007. – № 2. – С. 94–102.
2. Василенко В. А. Ценность и оценка / В. А. Василенко. – Киев : [б. и.], 1964. – 160 с.
3. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика : учеб. пособие для вузов / Л. М. Васильев. – М. : Высш. шк., 1990. – 176 с.
4. Вебер М. Критические исследования в области логики наук о культуре / М. Вебер // Культурология: XX век : антология. – М. : Юрист, 1995. – 703 с.
5. Докучаев И. И. Ценность и экзистенция. Основоположения исторической аксиологии культуры / И. И. Докучаев. – СПб. : Наука, 2009. – 595 с.

6. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2007. – 512 с.
7. Медникова Э. М. Значение слова и методы его описания: на материале современного английского языка / Э. М. Медникова. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 208 с.
8. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале англ. языка) / А. А. Уфимцева. – М. : КомКнига, 2010. – 288 с.
9. Chaucer Geoffrey The Canterbury Tales [Electronic resource]. – Access of mode : http://www.canterburytales.org/canterbury_tales.html

Никиточкина Ирина. Функциональная семантика прилагательных «материальная ценность» в дискурсе Джеффри Чосера. Между языком и ценностями существует тесная, многоаспектная связь. Язык как метасемиотическая система, которая описывает любые артефакты и природный мир, включает в свои смысловые структуры ценностные модели, фиксируя их в лексемах. В статье смоделировано лексико-семантическое поле прилагательных, обозначающих «материальную ценность» в дискурсе Джеффри Чосера. В структуре поля сформированы четыре лексико-семантические группы, выделены ядро и периферия. Осуществлен анализ функциональной семантики исследуемых прилагательных. Определено место категории «материальная ценность» и описаны общие тенденции репрезентации ценностных феноменов в среднеанглийской языковой картине мира. Результаты проведенного исследования подтверждают, что среднеанглийские прилагательные материальной ценности употреблялись для описания предметов, имеющих некую/никакой материальной ценности, либо для того, чтобы охарактеризовать человека, владеющего/не владеющего материальными ценностями.

Ключевые слова: дискурс, ЛСГ, ЛСП, прилагательное, категория «материальная ценность», среднеанглийский язык, функциональная семантика.

Nikitochkina Iryna. The Functional Semantics of Adjectives «Material Value» in Geoffrey Chaucer's Discourse. The interrelations between language and the system of values are multifaceted. The language as metasemiotic system describes all artifacts and natural world, it includes value models into its notional structures by fixing them with the help of lexemes. The present paper is an investigation of adjectives «material value» in Geoffrey Chaucer's discourse where their LSF has been modeled. The LSF has been structured into four lexico-semantic groups, its core and peripheral zones have also been defined. The research of the functional semantics of the adjectives under consideration has been presented. The status of the category «material value» in the Middle English language world view has been determined and general representation tendencies of the value phenomena have been highlighted. The results of the given research prove that the Middle English adjectives under consideration were commonly used to describe the objects possessing some/no material value or sometimes to characterize individuals owing some/no material values.

Key words: adjectives, category of «material value», discourse, functional semantics, LSF, LSG, Middle English.

Стаття надійшла до редколегії
20.02.2013 р.

УДК 811.111'42

Алина Поникарева

Типы подчинительной связи в англоязычном политическом дискурсе

В статье выявляются два принципиально разных типа подчинительной связи: смысловое и структурно-смысловое инкорпорирование. Эти типы связи объясняются в терминах операций когнитивного конструирования. Смысловое инкорпорирование представляет собой нелинейный тип подчинительной связи, где подчиненная предикация служит грунтом, задающим временные, причинно-следственные или эпистемические рамки события, выраженного главной предикацией. Структурно-смысловое инкорпорирование является линейным типом подчинительной связи, при котором предыдущая предикация в синтагматической цепочке содержит информацию, служащую грунтом для интерпретации последующей предикации, соотносимой с фигурой. Устанавливаются количественные характеристики типов сложноподчиненных синтаксических конструкций, используемых в англоязычном политическом дискурсе.

Ключевые слова: подчинительная связь, смысловое инкорпорирование, структурное инкорпорирование, когнитивные операции конструирования, грунт и фигура.